

Efectes socioeconòmics i distributius de l'expansió dels cultius bioenergètics

03/2014 - Economia. La revisió de la literatura sobre els cultius bioenergètics ha permès als autors d'aquest informe sistematitzar i documentar els impactes que aquests cultius estan tenint sobre la seguretat alimentària, l'economia, l'accés i els drets de propietat sobre la terra, i la salut de les famílies que els cultiven al Sud global. Els resultats qüestionen els informes que consideren que l'obtenció d'energia a partir de biomassa facilitaria l'accés a l'energia, reduiria les emissions globals i contribuiria al desenvolupament socioeconòmic.

Cultius de soja.

Diversos informes i publicacions científiques de renom han considerat en els últims anys que l'obtenció d'energia a partir de biomassa jugarà un paper clau a l'hora de facilitar l'accés a l'energia a moltes regions del planeta i de reduir les emissions globals, contribuint així al desenvolupament socioeconòmic en un context de creixent població mundial i de necessitat d'accés a serveis energètics poc intensius en emissions de gasos d'efecte hivernacle. Malgrat això, són moltes les veus científiques i dels moviments socials que han alertat sobre el perill que determinades opcions bioenergètiques poden tenir sobre el desenvolupament rural i el medi ambient, entre d'altres, sobretot les dirigides a la producció de biocombustibles de primera generació obtinguts a partir de cultius com la palma africana, la soja, la canya de sucre o la *jatropha*.

En un recent article a *Environmental Research Letters*, els investigadors Felix Creutzig (Universitat de Princeton), Esteve Corbera (ICTA-UAB), Carol Hunsberger (Universitat de Rotterdam) i Simon Bolwig (Universitat Tècnica de Dinamarca) reflexionen críticament sobre les expectatives d'expansió d'aquests cultius bioenergètics basant-se en una revisió de la literatura existent. Els autors sistematitzen i documenten els impactes que aquests cultius estan tenint sobre la seguretat alimentària, l'economia, l'accés i els drets de propietat sobre la terra, i la salut de les famílies que els cultiven al Sud global, i també diferencien els factors que determinen que els beneficis i els costos del cultiu dels mateixos a escala nacional o local siguin més o menys considerables (Taula 1).

Els estudis revisats demostren que el model productiu del cultiu juga un paper clau en determinar l'efecte sobre els ingressos, la seguretat alimentària, així com sobre l'accés a la terra i la salut dels camperols i les seves famílies. Quan el model productiu és intensiu en treball i els camperols poden crear valor en la cadena productiva els efectes resulten més positius en totes aquestes dimensions. Malgrat això, i en circumstàncies particulars, la participació directa dels camperols en el cultiu de palma o soja crea noves expectatives sobre el valor de la terra i genera processos directes o indirectes d'exclusió, sobretot d'aquells que no disposen de drets de propietat o de capacitat econòmica per mantenir l'accés a la terra o de capacitat sociopolítica per mantenir relacions informals d'accés a la mateixa i als seus recursos.

Un model agroindustrial i altament mecanitzat es tradueix en una major productivitat agrícola, però com que també requereix majors nivells de capital financer i humà es tradueix sovint en què els més pobres, menys preparats o amb menys capital humà disponible no puguin participar en el treball assalariat que les plantacions requereixen. Els treballadors de palma, soja i canya de sucre accedeixen a ingressos superiors a canvi d'una reducció en la producció pròpia d'aliments i el temps invertit en activitats socials i comunitàries. Quan els camperols produeixen els cultius en la seva pròpia terra són normalment capaços de minimitzar aquests costos, però sovint tampoc no es pot evitar que els actors sense drets formals sobre la terra puguin aleshores veure's negativament afectats pel desenvolupament de cultius intensius en perdre l'accés informal a la terra esmentada i als seus recursos, dels que disposaven anteriorment. Això genera conflictes socials a escala local i també regional o nacional, en alguns casos violents. En determinats contextos, el model de plantació extensiu s'ha associat amb l'increment de certes malalties però el que s'observa de forma general és que els camperols, assalariats o no, rarament disposen de suficient informació sobre els possibles impactes sobre la salut de les seves activitats.

La Taula 1 resumeix els principals impactes dels cultius bioenergètics identificats en diferents dimensions de les estratègies de vida dels camperols al Sud global. En negreta s'indiquen aquells impactes que no han estat considerats fins al moment pels models integrats d'avaluació global del canvi climàtic.

Component de l'estratègia de vida	Beneficis	Danys
Ingrés i treball	· Augment de l'ingrés familiar total	· Reducció de la capacitat de compra de les famílies més empobrides i sense accés a la terra

Seguretat alimentària	· Efecte sinèrgic sobre la feina disponible i la quantitat de sou en altres activitats agrícoles/rurals · Més seguretat amb major ingrés disponible	· Reducció de l'ingrés de les famílies que perden l'accés a la terra · Reducció en la seguretat alimentària de famílies empobrides i sense accés a la terra · Reducció en la producció de subsistència · Reducció de l'accés a la terra i als serveis ambientals per part dels que no tenen drets de propietat
Accés i propietat de la terra	· Major renda de la terra (real i potencial) per part dels propietaris	· Efectes negatius sobre la salut i manca d'informació · Conflictes socials · Endeutament familiar
Altres components	· Més infraestructura educativa, de salut i de producció agro-industrial · Major nivell d'estalvi econòmic familiar	· Efectes negatius sobre la salut i manca d'informació · Conflictes socials · Endeutament familiar

Arran de la literatura revisada, els autors qüestionen la possibilitat que els models integrats d'avaluació global del canvi climàtic en què es basen sovint els informes optimistes sobre l'expansió dels cultius bioenergètics i llur contribució a la reducció de les emissions i al desenvolupament puguin ser suficientment sensibles als processos de distribució desigual dels costos i beneficis d'aquests cultius i, per tant, curosos amb els efectes d'aquesta expansió sobre les estratègies de vida del món rural al Sud global. Això significa, segons els autors, que ens hauríem d'allunyar de pronòstics massa optimistes i promoure altres eines de suport a la planificació del desenvolupament rural, l'agricultura i la seguretat energètica, tals com l'anàlisi multicriterial i processos deliberatius a escales regionals i locals amb l'objectiu de minimitzar qualsevol impacte negatiu que els cultius bioenergètics puguin generar, alhora que s'haurien de revisar les polítiques que, des dels països desenvolupats, afavoreixen el cultiu dels mateixos.

Esteve Corbera Elizalde

Institut de Ciència i Tecnologia Ambientals

Creutzig, Felix; Corbera, Esteve; Hunsberger, Carol; Bolwig, Simon. [Integrating place-specific livelihood and equity outcomes into global assessments of bioenergy deployment](#). Environmental Research Letters 8:035047.